

Veelgestelde vragen over pneumokokkenvaccinatie bij 60-plussers

Judith van Gasteren, Rosemarie de Wit

In 2018 adviseerde de Gezondheidsraad om mensen tussen 60 en 75 jaar te vaccineren tegen pneumokokken, om zo deze groep beter te beschermen tegen sterfte en ziekte door pneumokokken. De minister van Volksgezondheid, Welzijn en Sport wil vanaf 2020 de pneumokokkenvaccinatie beschikbaar stellen voor deze doelgroep via een programmatische aanpak met financiering vanuit de overheid. Het Nederlands Huisartsen Genootschap en de Landelijke Huisartsen Vereniging ondersteunen dit advies.

Wat zijn pneumokokken, welke personen lopen risico en welke ziektebeelden veroorzaken pneumokokken?

Pneumokokken zijn gekapselde bacteriën, die bij veel mensen voorkomen als commensalen van de bovenste luchtwegen. Er worden meer dan 90 verschillende serotypen onderscheiden. Vooral kinderen, mensen ouder dan 60 jaar en mensen met een minder goed werkend immuunsysteem zijn vatbaar voor ziekte door pneumokokken.

Pneumokokken zijn veroorzakers van zowel niet-invasieve ziektebeelden zoals otitis media acuta, sinusitis en (niet-invasieve) pneumokokkenpneumonie als van invasieve ziektebeelden zoals meningitis, sepsis en een invasieve pneumokokkenpneumonie. Bij ouderen is een niet-invasieve pneumonie het meest voorkomende ziektebeeld.

Hoe vaak leidt een infectie door pneumokokken tot ziekenhuisopname of sterfte?

Omdat onbekend is hoeveel van de pneumonieën in de eerste lijn wordt veroorzaakt door pneumokokken, ontbreken exacte cijfers. Naar schatting worden jaarlijks 2600 tot 5600 mensen van 65 jaar en ouder opgenomen in het ziekenhuis met een pneumokokkenpneumonie.

Jaarlijks zijn er circa 1800 60-plussers met een invasieve pneumokokkenziekte, zij worden vrijwel altijd opgenomen in het ziekenhuis en het beloop is vaak ernstiger dan bij een niet-invasieve pneumokokkenziekte. Van de 60-plussers die zijn

In 2020 start het vaccinatieprogramma pneumokokken voor mensen tussen de 60 en 75 jaar.

Foto: Hollandse Hoogte

Tabel 1

Welk cohort wordt wanneer uitgenodigd

Jaar	Leeftijd			
	60	65	70	75
2020	1960	1955	1950	1945
2021	1961	1956	1951	1946
2022	1962	1957	1952	1947
2023	1963	1958	1953	1948
2024	1964	1959	1954	1949
2025	1965	1960	1955	1950

opgenomen in het ziekenhuis met een pneumokokkenziekte, overlijdt circa 15% in het ziekenhuis. Het risico op overlijden in de jaren na het doormaken van een pneumokokkenziekte is naar schatting ook met 15% verhoogd.

Wie worden momenteel al tegen pneumokokken gevaccineerd?

Sinds 2006 is pneumokokkenvaccinatie opgenomen in het Rijksvaccinatieprogramma voor kinderen. Daarnaast ontvangen patiënten die tot een medische risicogroep behoren een vaccinatie op indicatie. Dit zijn bijvoorbeeld patiënten zonder functionele milt en patiënten met liquorlekkage.

Welk vaccin zal binnen het vaccinatieprogramma gebruikt worden?

Er zijn verschillende vaccins beschikbaar; vaccinatie van volwassenen met het vaccin PPV23 op de leeftijd van 60, 65, 70 en 75 jaar blijkt het effectiefst. Vergeleken met de alternatieven levert deze strategie de meeste gezondheidswinst en is kosteneffectief.

Na vaccinatie met PPV23 wordt geen immunologisch geheugen opgebouwd en de beschermingsduur is beperkt. Het PPV23 biedt bescherming tegen 23 serotypen, die samen verantwoordelijk zijn voor 85-90% van de invasieve pneumokokkenziekten bij 60-plussers.

Hoe effectief is vaccinatie met PPV23?

De effectiviteit van vaccinatie met PPV23 bij 60-plussers is conservatief geschat, omdat de effectiviteit afneemt met de tijd na vaccinatie. Over een periode van vijf jaar na vaccinatie geeft het een gemiddelde vermindering van 37% kans op een invasieve pneumokokkenziekte en 7,5 % op een pneumokokkenpneumonie veroorzaakt door de serotypen waartegen het PPV23-vaccin bescherming biedt. De meeste gezondheidswinst wordt bereikt als mensen tussen de 60 en 75 jaar iedere vijf jaar worden gevaccineerd. Vaker vaccineren wordt niet aangeraden, omdat niet valt uit te sluiten dat het vaccin minder effectief kan zijn (hyporesponsiviteit) en omdat de kans op bijwerkingen groter wordt. Er is geen groepsbescherming te verwachten.

Waarom worden ouderen na hun 75e jaar niet meer gevaccineerd?

De Gezondheidsraad geeft in haar advies aan dat er onvoldoende onderzoek naar de effectiviteit bij ouderen boven de 80 beschikbaar is. Volgens de Raad is het echter aannemelijk dat bij 80-plussers de effectiviteit beperkt is, omdat er een verminderde respons zal zijn door veroudering van het afweersysteem.

Welke bijwerkingen kunnen na vaccinatie optreden?

Er worden vrijwel uitsluitend milde bijwerkingen gemeld, zoals lokale roodheid, zwelling en pijn of griepachtige verschijnselen. Eventuele bijwerkingen houden niet meer dan enkele dagen aan. Er is een zeer kleine kans op een anafylactische reactie bij allergie voor (hulpstoffen in) het vaccin.

Hoe verloopt vaccinatie volgens dit programma via de huisartsenpraktijk?

Bij de start van het programma in 2020 worden, naast alle mensen die in dat jaar 60 worden, ook mensen uit de oudere leeftijdscohorten (65,70 en 75 jaar) uitgenodigd, zodat deze kunnen instromen in het programma (zie [tabel 1]). Na vijf jaar is iedereen uit de doelgroep van 60-75 jarigen één keer uitgenodigd, maar door de gefaseerde invoer zijn er mensen die pas na een aantal jaar een eerste uitnodiging ontvangen (maximaal na vier jaar). Bij patiënten die een medische indicatie hebben, zal per patiënt bekeken moeten worden of deze binnen het programma valt. Dit is afhankelijk van eerdere vaccinatie met dit vaccin en het moment van deze vaccinatie binnen het programma. Patiënten met een medische indicatie ontvangen voorafgaand aan het PPV23 eenmalig ook nog een ander vaccin tegen pneumokokken. De organisatie van het pneumokokkenvaccinatieprogramma voor volwassenen kent veel overeenkomsten met het griepvaccinatieprogramma. Beide programma's kunnen gelijktijdig plaatsvinden in de huisartsenpraktijk.

Hoe kan de huisarts vragen van patiënten beantwoorden?

Mensen kunnen twijfelen over deelname aan het vaccinatieprogramma als zodanig en over de zin daarvan, bijvoorbeeld bij een korte levensverwachting. Zij kunnen dit met de huisarts bespreken. Ook kunnen mensen zich tot de huisarts wenden met het verzoek voor vaccinatie buiten het programma, bijvoorbeeld omdat zij pas over een aantal jaar in aanmerking komen. De verschillende opties kunnen besproken worden, zoals wachten tot ze aan de beurt zijn of zich eerder op eigen kosten laten vaccineren. Het is van belang de patiënt te informeren dat verdere vaccinatie binnen het programma dan wellicht niet meer mogelijk is, doordat het moment van hervaccinatie niet meer samenvalt met hun eigen cohort. Bij te vroegtijdige hervaccinatie is er namelijk kans op hyporesponsiviteit en op meer bijwerkingen na vaccinatie. In de publieksinformatie zal rekening worden gehouden met deze vragen. Voor de start van het programma zal ook voor de huisarts informatie beschikbaar komen om deze vragen te kunnen beantwoorden.

Waar is verdere informatie te vinden?

Binnen ons programma Preventie ontwikkelen we diverse materialen ter ondersteuning voor huisartsen, zoals een praktijkhandleiding en een e-learning. Ook zal selectie van de doelgroep via de HISsen worden ondersteund. Daarnaast zal er informatie voor patiënten te vinden zijn op Thuisarts.nl.

Is er ondersteuning vanuit het HIS?

Ja, de HISsen worden aangepast, zodat ze de huisarts ondersteunen in het pneumokokkenvaccinatieprogramma. Het NHG-Programma Informatisering Huisartsenzorg ontwikkelt daartoe een ICT-richtlijn Pneumokokkenvaccinatieprogramma voor de HIS-leveranciers. ■

LITERATUUR

1. Gezondheidsraad. Vaccinatie van ouderen tegen pneumokokken. Den Haag: Gezondheidsraad, 2018, publicatienr. 2005/13
2. Knol MJ, Sanders EAM, De Melker HE. Pneumokokkenziekte in Nederland - Achtergronddocument voor de Gezondheidsraad. Bilthoven: RIVM, 2017, 2017-0181.
3. Wagenvoort GH, Sanders EA, De Melker HE, Van der Ende A, Vlamincx BJ, and Knol MJ. Long-term mortality after IPD and bacteremic versus non-bacteremic pneumococcal pneumonia. *Vaccine* 2017;35(14):1749-57.
4. RIVM. LCI-richtlijn Pneumokokkenziekte (invasief). Bilthoven: RIVM, 2007.
5. RIVM. LCI richtlijn Pneumokokkenvaccinatie voor ouderen. Bilthoven: RIVM, 2017.
6. Jackson LA, Gurtman A, Van Cleeff M, et al. Influence of initial vaccination with 13-valent pneumococcal conjugate vaccine or 23-valent pneumococcal polysaccharide vaccine on anti-pneumococcal responses following subsequent pneumococcal vaccination in adults 50 years and older. *Vaccine* 2013;31:3594-3602.
7. U.S. Food and Drug Administration. FDA package insert PPV23. Silver Spring, USA: FDA, 1986.

Van Gasteren JW, De Wit RH. Veelgestelde vragen over pneumokokkenvaccinatie bij 60-plussers. *Huisarts Wet* 2019;62:DOI:10.1007/s12445-019-0293-6.

NHG, programma Preventie, Utrecht: J.W. van Gasteren, tijdelijk projectmedewerker en huisarts; R.H. de Wit, programmamanager 'Preventie' en huisarts, r.dewit@nhg.org.

Met dank aan dr. T.N. Platteel en prof. dr. J.S. Burgers voor hun commentaar op de conceptversie.